

מות משה, חיי משה

לבד על ההר, רק הוא ואלוהים, עוצם משה את עיניו לאחרונה.
לבד על ההר, רק הוא ואלוהים, כמו פעם, על הר סיני, בהתגלות
האדירה שהנחילה לעם ישראל את תורתו. כמו פעם-פעם, במדיין,
כשהבחין בסנה הבוער באש ולא אופל, ושמע את הקריאה
ששינתה את חייו ואת האופק המוסרי של האדם.

זוהי תמונה מרגשת בפשטותה. אין קהל. אין בכי. קרבה
אינטימית – וריחוק אינסופי. הוא רואה את הארץ מנגד, ויודע
שאלה לא יבוא. לא אשתו ולא בניו באים לומר לו שלום אחרון.
הם נעלמו מן הסיפור זה מכבר. אחותו מרים ואחיו אהרן, שחלקו
עמו בנטל ההנהגה שנים רבות כל כך, הלכו לעולמם לפניו.
תלמידיו יהושע התמנה ליורשו. משה היה לאיש האמונה הבודד;
אך איש אינו בודד באמת כאשר ה' איתו.

השעה עצובה עד השתין, אך עילאי הוא ההספד שהתורה
חולקת למשה – בין אם כתב אותו יהושע, או משה עצמו, בצו
ה' ובדמעות בעיניו:¹

וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פָּנִים
אֶל פָּנִים, לְכָל הָאֲתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֶרֶץ, וּלְכָל הַיָּד

הַחֲזָקָה וְלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל
יִשְׂרָאֵל (דברים לד, י-יב).

מדי פעם מפרסמים אנשים רשימות של האישים המשפיעים
בהיסטוריה. נדיר שמשה נכלל בהן. קל יותר להזדהות עם דבקו
של אברהם, עם הכריזמה של דוד, עם סימפוניות התקווה של
ישעיהו. הניגוד בין אברהם למשה מטעים היטב את השוני. על
אברהם מספרת התורה, "וַיֵּגֶוַע וַיָּמָת אֲבִרָהָם בְּשִׁכְהָ טוֹכָה זָקָן
וְשָׁבַע וַיֹּאסֶף אֶל עַמּוּי" (בראשית כה, ח). מותו היה שלו. ניסיונות
רבים וקשים נתנסה בחייו, אך הוא זכה לחזות בראשית התגשמותן
של ההבטחות שנתן לו אלוהים. נולדו לו בנים, והוא רכש חלקת
קרקע ראשונה בארץ ישראל. הוא פסע צעד ראשון במסע הארוך
שצאצאיו ימשיכו. יש תחושה של סגירת מעגל.

זקנתו של משה, לעומת זאת, לא הייתה שלווה בשום אופן.
בחודש האחרון לחייו דרבן את בני עמו בלהט נעורים ובכנות
חשופה. רגע לפני שיחצו את הירדן וייכנסו לארץ הזהיר אותם
מפני אתגרי העתיד. הניסיון הגדול ביותר, אמר, לא יהיה עוני
אלא עושר. לא עבדות אלא חופש. לא אוהלי המדבר אלא נוחיות
הבית. למקרא דבריו מתהדהדות בנו מילותיו של המשורר דילן
תומס, "אֶל תֵּלְכוּ מַעֲדָנוֹת אֶל הַלֵּילָה הַטּוֹב הַזֶּה". הסער מנשב
במשפטיו של משה בן המאה ועשרים באותה עוצמה כמאז. עד
ימו האחרון יוסיף לטרוד את מנוחתו של העם ואת שלוותו של
אלוהים.

מה אנו לומדים מחייו ומותו של משה?

[א] לכל אחד מאתנו, אפילו לגדולי הגדולים, יש ירדן שהוא
לא יחצה, ארץ מובטחת שהוא יראה מנגד, יעד שיישאר בלתי

מושג. לכך התכוון רבי טרפון באומרו "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להיבטל ממנה".² את מה שהתחלנו ימשיכו אחרים. העיקר הוא שקמנו וצעדנו. שלא עמדנו בטלים.

[ב] "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ" (דברים לד, ו). מה גדול הניגוד בין משה לבין גיבוריהן של תרבויות אחרות, שמקומות קבורתם היו למקדשים ולהיכלות וליעדי צליינות. סיכולה של אפשרות זו הוא הסיבה לטשטוש מקום הקבורה של משה, ולהקפדתה של התורה לציין שהמקום אינו ידוע. על פי אמונתנו, סגידה לבני אדם כאילו היו אלים היא החמורה שבשגיאות. אנחנו מוקירים בני אדם; איננו סוגדים להם. זהו הבדל של שמיים וארץ.

[ג] רק אלוהים מושלם. את זאת רצה משה שבני ישראל לא ישכחו לעולם. אפילו הדגול שבבני האדם אינו מושלם. אפילו משה חטא. איננו יודעים אל-נכון מה היה חטאו; יש דעות רבות. אבל בגלל החטא הזה אמר לו אלוהים שלא ייכנס לארץ. איש איננו חסין מפני מעידות. השלמות שייכת לאלוהים לבדו. רק כאשר נכבד את ההבדל המהותי הזה שבין אלוהים ואדם, יהיה האלוהים אלוהים והאדם אדם.

[ד] התורה איננה מסתירה כי משה חטא: "יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתָּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי..." (במדבר כ, יב). התורה אינה מסתירה את חטאו של שום אדם. לכן מורא גם מפני ענקי הענקים. דברים רעים קורים כאשר אנו מנסים לכסות על עוונות. מכאן באו שלל השערוריות האחרונות בעולם היהודי הדתי, פרשיות מבישות של כסף ושל מין ושל מיני דברים אחרים. כשאנשים דתיים מסתירים את האמת, הם עושים זאת מתוך מניע נעלה מאין כמוהו: הם מנסים למנוע חילול השם. אלא שהתוצאה הבלתי-ימנעת היא חילול השם חמור יותר. ההתכחשות לכך שגם הגדולים נופלים

היא התחסדות צדקנית המצמיחה כיעור ורוע ומרחיקה אנשים הגונים מן הדת. התורה איננה מסתירה חטאים. בל נסתירם אנחנו.

[ה] יש יותר מדרך אחת לחיות חיים טובים. אפילו משה, הדגול מרבה, לא יכול היה לשאת לבדו בעול ההנהגה. נדרשו לו כישורי עשיית-השלום של אהרן, האומץ של מרים והתמיכה של שבעים הזקנים. אֵל לנו לשאול לעולם "למה אינני גדול כמו פלוני?" לכל אחד יש משהו – כישרון, להט, רגישות – העושה אותו גדול או היכול לעשותו כזה. אין לכם שגיאה גדולה מן הניסיון להיות משהו אחר ולא אתם עצמכם. עשו את מה שאתם מצטיינים בו, ואז תקיפו את עצמכם באנשים שישלימו אתכם: אלה המצטיינים במה שאצלכם הוא נקודת תורפה.

[ו] אל תאבדו אף פעם את האידיאליזם של הנעורים. "וּמִשָּׁה בֶן מֶאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא כָהָתָה עֵינֶי וְלֹא נָס לַחֶה" (לד, ז). תמיד חשבתי ש"לא כָהָתָה עֵינֶי" הוא תיאור אחד ו"לֹא נָס לַחֶה" הוא תיאור נוסף, עד שלפתע קלטתי שאלו הן סיבה ותוצאה. מדוע לא נס לחו, לא נשחק כוח החיות שלו? משום שענינו לא כהו: הוא לא איבד את תשוקת הצדק שהלהיטה אותו תחילה. הוא היה אידיאליסט נלהב באחרית ימיו ממש כפי שהיה בראשיתם. בספר דברים כמו בספר שמות. כל עוד האידיאליזם בוער בננו, אנחנו צעירים. אם נמירם בציניות נזדקן בן לילה.

[ז] בסנה אמר משה לאלוהים, "לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי... כְּבֹד פָּה וּכְבֹד לְשׁוֹן אֲנִי" (שמות ד, י). והנה עתה, בספר הקרי "דברים", מי לנו איש דברים כמשה. יש התוהים על כך. אך תהייתם טעות היא. "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו, מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם? אוּ מִי יִשׁוּם אֱלֹם אוּ חֶרֶשׁ אוּ פֶקַח אוּ עֹר? הֲלֹא אֲנִי ה'. וְעַתָּה לֹךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֶשֶׁר תְּדַבֵּר" (שמות ד, יא-יב).

ה' בחר דווקא באדם שאינו איש דברים כדי שכאשר ידבר יבינו שומעיו כי לא הוא המדבר אליהם, אלא אלוהים מדבר אליהם מפיו. הדברים שאמר לא היו שלו, אלא של הקב"ה.

מתוך סיבה דומה בחר ה' דווקא בזוג שאינו יכול להוליד, אברהם ושרה, להיות אביה ואמה של האומה. על כן גם בחר בעם קשה עורף להיות עֲדוֹ בעולם. הגדולה הנעלה מכולן היא ההיפתחות אל ה', שיעשה אותנו צינור לשפע שהוא משפיע על העולם. כזו היא גם ברכת הכוהנים לעם. אין היא ברכתם; הם צינור לברכת ה'. לפתוח את עצמנו לזולת ולאלוהים באהבה, ולתת לְדָבָר גדול מאתנו לזרום דרכנו – זהו ההישג הנעלה ביותר שאנו יכולים לשאוף לו.

[ח] משה הגן על העם. האם הוא חיבב את העם? האם הוא העריך את בני ישראל? האם העם אהב אותו? לא ולא. התורה מבהירה זאת היטב. ובכל זאת, משה הגן על העם בכל הלהט והעוצמה שעמדו לרשותו. גם כשהעם חטא חטאה גדולה. גם כשהיה כפוי טובה כלפי ה'. אפילו כשעשה עגל זהב. משה סיכן את חייו לשם כך. הוא אמר לה', "וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם – וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסַּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ" (שמות לב, לב). על פי חז"ל, ה' לימד זאת את משה בשחר שליחותו. כשמשה אמר לה' "וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי" (שמות ד, א) ענה לו ה', "הֵן מֵאֲמִינִים בְּנֵי מֵאֲמִינִים, וְאַתָּה אֵין סוֹפֵךְ לְהֵאֱמִין".³

המנהיגים הראויים להעריצה הם אלה המגנים על העם: גם על הלא־אורתודוקסים, גם על החילונים, גם על אלה שהאורתודוקסיה שלהם היא בעלת גוון שונה. האנשים הראויים לכבוד הם אלה המכבדים. השונאים סופם שיישָׁנאו, המתנשאים יהיו מושא להתנשאות, המוקיעים יוקעו. זהו עיקרון יסודי ביהדות:

מידה כנגד מידה. האנשים הגדולים הם אלה העוזרים לזולתם לגדול. וכזה היה משה.

*

השבח הגדול ביותר שחולקת התורה למשה הוא הכינוי "עבד ה'". ומשום כך כותב הרמב"ם שכולנו יכולים להיות גדולים כמשה.⁴ כי כולנו יכולים להיות עבדי ה' ומשרתיו. אנחנו גדולים כגדול המטרות שאנו משרתים, וכשאנו משרתים אותן בענווה אמיתית, כוח גדול מאתנו שוטף דרכנו ומביא אל העולם את שכינת האל.

שאלות לשולחן החג

- איזה משמונת הרעיונות שאפשר ללמוד ממשה מדבר אליך במיוחד?
- התוכלו להוסיף עוד רעיונות שאפשר ללמוד ממנו?
- איך נוכל, כמו משה, ללמד אחרים לגדול?

1 עוד על כך: בבא בתרא טו ע"א.
2 משנה, אבות ב, טז.
3 תלמוד בבלי, שבת צו ע"א.
4 משנה תורה, הלכות תשובה ה, ב.